

Hanna Łoboda

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Przedszkole leśne jako środowisko uczenia się i działania

Przedszkola leśne w Polsce funkcjonują od około 10 lat. Nadal niski jest zarówno stopień świadomości ich istnienia w społeczeństwie, jak i liczba przeprowadzonych badań naukowych na ich temat na gruncie krajowym.

W niewielkiej liczbie publikacji w języku polskim dotyczących leśnych przedszkoli, dominują opracowania teoretyczne. Ukazywane są także koncepcje realizowane w tego rodzaju placówkach w odmiennych historycznie, kulturowo i gospodarczo państwach. Nieliczne prace empiryczne bazują z kolei na wizytach studyjnych, które odbywały się głównie w okresie wiosenno-letnim, w czasie, gdy trudno było zaobserwować potencjalne trudności jesiennej słoty czy zimowych mrozów. Opisuje się w nich przede wszystkim perspektywę korzyści płynących z uczęszczania do leśnego przedszkola dla zdrowia i rozwoju dziecka.

Wobec szerokiej luki badawczej przedmiotem moich badań uczyniłam proces tworzenia i funkcjonowania przedszkola leśnego jako działania wychowawczego. Głównym celem badawczym była rekonstrukcja tego procesu, zaś wśród celów szczegółowych wyróżniłam rekonstrukcję procesu tworzenia leśnego przedszkola jako instytucji wychowawczo-edukacyjnej oraz procesu tworzenia jego społeczności, a także rekonstrukcję przestrzeni oraz procesów wychowania, uczenia się i działania w przedszkolu leśnym. Nadrzędnym dla mnie celem praktycznym była z kolei popularyzacja edukacji leśnej zarówno w polu praktyki jak i w środowisku naukowym.

Główne pytanie badacze brzmiało: Jak przebiega proces tworzenia i funkcjonowania przedszkola leśnego? Ze względu na przyjętą interpretatywną strategię badawczą, pytania szczegółowe miały jedynie uwrażliwiać mnie na pewne obszary problemowe, takie jak społeczność przedszkola, przestrzeń czy procesy wychowawcze, pozwalając na ich modyfikację lub poszerzanie.

Odpowiedzi na powyższe pytania miało przynieść badanie terenowe prowadzone według metody konstruktywistycznej teorii ugruntowanej w ujęciu Kathy Charmaz (2009). Dane zbierałam za pomocą technik takich jak: obserwacja uczestnicząca odbywająca się na terenie jednego z przedszkoli leśnych w Polsce podczas jego codziennego funkcjonowania, wywiady swobodne z nauczycielami i rodzicami dzieci uczęszczających do tej placówki, techniki wizualne oraz analiza dokumentów. Zebrany materiał badawczy obejmował blisko 200 stron notatek terenowych, 21 wywiadów, ponad 2 tysiące fotografii oraz kilkanaście rodzajów dokumentów, zarówno

dokumentów wewnętrznych placówki, jak i reportaży medialnych. Dobór próby był celowy i kilkustopniowy. Obejmował wybór konkretnej placówki, teoretyczne pobieranie próbek według metody teorii ugruntowanej podczas obserwacji i wywiadów połączone z maksymalnym różnicowaniem w próbie uczestniczących w badaniu rodziców i nauczycieli oraz wszystkie istniejące na temat danego przedszkola dokumenty.

Uzyskałam zgodę na przeprowadzenie badań od Komisji do spraw etyki oraz dorosłych i dzieci uczestniczących w badaniu.

Rozprawa składa się z wprowadzenia, części teoretycznej obejmującej trzy główne rozdziały, części metodologicznej oraz analitycznej, złożonej z pięciu rozdziałów prezentujących wyniki badań i z podsumowania. Na końcu pracy znajduje się również bibliografia oraz spisy ramek, rycin, wykresów i tabel, a także aneks zawierający listy dyspozycji do wywiadów oraz formularze zgody dla osób uczestniczących w badaniu.

W pierwszym rozdziale teoretycznym przybliżam historyczne i współczesne konteksty wczesnej edukacji w przyrodzie, w tym stan przedszkoli leśnych na świecie i w Polsce. Rozdział drugi poświęcony jest różnym sposobom definiowania przyrody jako przestrzeni, miejsca i środowiska uczenia się, z uwzględnieniem przestrzeni polskich przedszkoli leśnych. Ostatni rozdział teoretyczny dotyczy procesów wychowania, uczenia się i działania w przedszkolach leśnych w ujęciu teoretycznym i w obszarze praktyki.

W części metodologicznej, odwołując się do transparentności badań, szczegółowo przedstawiam kolejne etapy procesu badawczego. Wskazuję przedmiot swoich badań, cel oraz problematykę badawczą, a także przyjęty paradygmat, metodę, techniki i narzędzia badawcze, wraz z uzasadnieniem ich wyboru. Opisuję procedurę kilkustopniowego doboru próby oraz charakterystykę uczestników i terenu badań. Znaczna część rozdziału metodologicznego poświęcona jest przebiegowi badań. Przedstawiam również ważne dla mnie kwestie etyczne, szczególnie istotne ze względu na udział w badaniu dzieci w wieku przedszkolnym. Końcowa część rozdziału poświęcona jest zagadnieniom związanym z moją wielością ról w terenie.

Część analityczna przedstawiona została w pięciu rozdziałach odzwierciedlających kolejność procesu tworzenia i funkcjonowania badanego przedszkola leśnego. Rozpoczyna się ona od opisu organizacji placówki jako instytucji wychowawczo-edukacyjnej. W dalszej kolejności wskazuję jak budowana była społeczność przedszkola, a także jak wyglądała jego przestrzeń i jakie znaczenie wychowawcze miały poszczególne jej elementy. Ostatnie dwa rozdziały poświęcone są złożonej rekonstrukcji przeplatających się procesów wychowania, uczenia się i działania. Końcowym efektem analizy jest interpretatywna, ugruntowana teoria (współ)tworzenia i funkcjonowania przedszkola leśnego jako działania wychowawczego, przedstawiona w rozprawie również w formie graficznej.

Przedszkole leśne, w którym prowadziłam badania, powstało z niezgody na zastany stan wychowania przedszkolnego w Polsce. Negatywne doświadczenia edukacyjne z własnego dzieciństwa i poszukiwanie alternatywnych rozwiązań zarówno przez rodziców, jak i założyciela placówki, zaowocowały sprzężeniem w postaci współtworzonej nowej przestrzeni i społeczności. Okazało się, że jej członków nie zawsze łączyły te same wartości. Wspólny był jednak ich cel, którym było stworzenie dzieciom warunków do szczęśliwego wzrastania i rozwoju w bliskim kontakcie z przyrodą. Jak się jednak okazało, realizacja tego celu możliwa była właśnie dzięki przyjętym przez założyciela i kontynuowanym przez kadrę wartościom – szacunku i wspólnotowości nie tylko międzyludzkiej, ale i międzygatunkowej.

Długotrwała obserwacja uczestnicząca, trwająca przez wszystkie pory roku pozwoliła mi na sformułowanie wniosków wskazujących, iż przestrzeń leśnego przedszkola umożliwia „kontrolowaną” wolność samodzielnej eksploracji terenu. Dzieci mogły dowolnie aranżować przestrzeń wykorzystując zarówno łatwo dostępny materiał naturalny jak i rozmaite przedmioty czy narzędzia. Jednocześnie przestrzeń utrzymana była w ryzach bezpiecznego ogrodzenia i nadzorowana przez czujnych dorosłych.

Współdzielenie przestrzeni przedszkolnej z wieloma innymi gatunkami dawało z kolei szansę ciągłej obserwacji cykli natury, prowadzącej do stopniowego odchodzenia od antropocentrycznej postawy, którą w procesie wychowania domowego i socjalizacji dzieci dążyły już częściowo przyjąć.

Jednymi z ważniejszych odkryć były odpowiedzi na pytanie szczegółowe dotyczące przebiegu procesów wychowania, uczenia się i działania w leśnym przedszkolu oraz ich uwarunkowań. Kluczowa w przebiegu tych procesów okazała się rola wychowawców, współtworzących razem z dziećmi zasady adekwatne do wspólnych potrzeb, dyskretnie towarzyszących, dających przykład i dbających o bezpieczny rytm dnia i tygodnia.

Proces uczenia się przebiegał w leśnym przedszkolu wielokierunkowo i wielowymiarowo. Biograficzne uczenie się dorosłych zachodziło zarówno u właściciela, pozostałych członków kadry, jak i rodziców. Stopniowo stawali się oni leśnymi nauczycielami i rodzicami, zmieniając swój styl życia, transformując wizję rodzicielstwa czy prozaicznie dostosowując dom do nowych, leśnych potrzeb.

Uczenie się zachodziło pomiędzy wszystkimi członkami poszerzonej wspólnoty, w każdym możliwym kierunku. Dzieci uczyły się od siebie nawzajem, ale także uczyły własnych rodziców, dzieląc się z nimi coraz bogatszą wiedzą przyrodniczą. Rodzice czerpali z doświadczenia nauczycieli/opiekunów i odwrotnie, a wszyscy razem poprzez doświadczenie i obserwacje uczyły się istoty wzajemnych powiązań międzyludzkich i międzygatunkowych. Zauważalne było w niektórych przypadkach odchodzenie od konsumpcjonizmu i egocentryzmu, na rzecz dostrzegania

szerszej perspektywy i dbałości o innych (nie tylko ludzkich). Procesy wychowania, uczenia się i działania przenikała więc stopniowa zmiana w stronę posthumanistycznego świata symbiocenu.

Przeprowadzone przeze mnie badania poszerzają wiedzę w zakresie procesów tworzenia i funkcjonowania przedszkoli leśnych, ze szczególnym uwzględnieniem budowania ich społeczności, organizacji przestrzeni czy przebiegu procesów wychowania, uczenia się i działania w tego rodzaju placówkach.

Uzyskane wyniki mogą być przedstawiane podczas rozmów kadr przedszkoli z rodzicami, mających rozwiązać ich obawy związane z edukacją w plenerze, a tym samym przyczynić się do częstszego wychodzenia na dwór w tradycyjnych placówkach, także podczas chłodniejszych miesięcy. Mogą także zachęcać same nauczycielki i nauczycieli do zwiększenia proporcji czasu spędzanego z grupą na świeżym powietrzu. Wiele elementów procesu wychowawczego opisanych w niniejszej rozprawie może być zaimplementowanych do różnego rodzaju placówek edukacyjnych, zarówno w zakresie organizacji przestrzeni, np. przedszkolnych ogrodów, jak i w obszarze komunikacji, rytuałów czy integrowania treści programowych i zapewniania możliwości nauki przez doświadczenie.

Wyniki moich badań mogą być także prezentowane podczas lobbowania na rzecz zmiany przepisów prawa, w kierunku wprowadzenia polskich przedszkoli leśnych do systemu oświaty, wzorem innych krajów europejskich.

Słowa kluczowe: przedszkole leśne, edukacja outdoorowa, edukacja alternatywna, pedagogika posthumanistyczna, teoria ugruntowana